

2023-06-09

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se (kopia)

Ert diarienummer S2023/00990

Yttrande över SOU 2023:9 Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans

Om Fremia

Fremia är Sveriges största fristående arbetsgivarorganisation och företräder 5 300 medlemsorganisationer med tillsammans cirka 150 000 anställda. Medlemmarna är i huvudsak organisationer inom idéburen välfärd, civilsamhällesorganisationer samt kooperativa och värderingsstyrda företag. Spannet är stort: den vanligaste medlemmen har en anställd men bland våra medlemmar finns även några av Sveriges största arbetsgivare. Fremia förhandlar ett stort antal kollektivavtal med samtliga stora fackliga organisationer. Fremia bedriver också intressepolitiskt påverkansarbete för att utveckla de samhällsviktiga sektorer som våra medlemmar verkar i.

Sammanfattande synpunkter

Fremia tillstyrker utredningens huvudförslag om ett statligt huvudmannaskap för den personliga assistansen. Vi tror att det är rätt väg att gå för att skapa långsiktig trygghet för såväl assistansberättigade som anordnare av personlig assistans. Men vi anser samtidigt att ett statligt huvudmannaskap inte kan lösa alla de problem som vi idag ser i behovsutredningar, beslut, administration och finansiering av personlig assistans. Betydligt mer måste göras.

I det följande utvecklar vi våra synpunkter på utredningens förslag i enlighet med dess disposition.

4.5 Staten ska vara ensam huvudman för insatsen personlig assistans

Fremia tillstyrker förslaget om ett samlat huvudmannaskap och att det är staten som ska vara ensam huvudman.

4.5.2 Staten ska ta sitt ansvar genom assistansersättningen

En förutsättning för att rätten till personlig assistans ska uppfyllas är att assistansersättningen räcker till för att finansiera assistans med god kvalitet och förutsebarhet. Fremia vill i detta sammanhang framhålla två saker.

För det första innebär det senaste decenniets ekonomiska urholkning av schablonersättningen i relation till ökade lönekostnader och annat att assistansanordnarna idag är extremt hårt pressade. Fremias medlemmar vittnar om stora svårigheter att rekrytera och behålla kompetent personal. Om assistansersättningen hade följt den allmänna löneutvecklingen skulle den idag ha legat omkring 40 kronor högre per assistanstimme. Det är uppenbart att en sådan urholkning får konsekvenser och vi kan inte nog understryka vikten av en rejäl höjning av schablonbeloppet i den kommande budgeten och därefter årliga uppräknings som följer anordnarnas kostnadsökningar.

För det andra måste det snarast göras en översyn av under vilka omständigheter staten ska ha möjlighet att återkräva utbetald assistansersättning från såväl assistansberättigade som assistansanordnare. Idag råder en oacceptabel rättsosäkerhet där assistansanordnare kan ställas inför krav på återbetalning av mångmiljonbelopp trots att anordnaren har levererat personlig assistans i enlighet med beslut från Försäkringskassan. Vi är allvarligt oroade över möjligheterna att långsiktigt bedriva personlig assistans under dessa orimliga förutsättningar. Vid ett statligt huvudmannaskap där de fristående assistansanordnarna sannolikt kommer spela en än större roll för utförandet av personlig assistans måste staten ge dessa rimliga och rättssäkra förutsättningar. Fremia ser behov av en särskild utredning med uppdrag att se över den assistansberättigades faktiska möjligheter att få sitt beslut verkställt på ett bra sätt, som skulle kunna omfatta dessa och närliggande frågor.

4.5.3 Staten ska även fortsättningsvis ansvara för ansökningar om tillfälligt utökad personlig assistans

Fremia vill här betona vikten av att Försäkringskassan har en organisation och styrning som garanterar en snabb process för handläggning och beslut om tillfälliga utökningar. När behov av tillfällig utökning av ett assistansbeslut uppstår är det av naturliga skäl brådskande att få ett sådant beslut. I annat fall kommer den enskilde assistansberättigades rätt att urholkas. Det är också av stor vikt för assistansanordnaren att i förväg veta vilken nivå på beslut som ska verkställas. Assistansersättningens hårt pressade marginaler medger inte att anordnaren tar risken att själv stå för en tillfällig utökning som möjligen retroaktivt kommer att ersättas av Försäkringskassan. Vi är inte övertygade om att Försäkringskassan kommer att kunna ersätta kommunernas roll i denna del, men det är något som är helt avgörande för en trygg och förutsebar personlig assistans.

4.5.4 Vid ett statligt huvudmannaskap ska arbetsgivarna ansvara för sina assistenters sjuklönekostnader

Fremia tillstyrker principiellt förslaget att kostnader för sjuklön ska ingå i schablonersättningen för assistansanordnare men anser att den föreslagna nivån är otillräcklig. Det behövs ett betydligt bättre underlag för att göra denna förändring. Våra medlemmars uppfattning är att kostnaderna för sjuklön uppgår till betydligt högre belopp än de utredningen har kommit fram till. Innan förslaget genomförs måste det därför göras en mer precis beräkning av de faktiska kostnaderna. I annat fall riskerar överflyttningen av ansvar att ytterligare förvärra en mycket ansträngd ekonomisk situation för anordnare av personlig assistans.

Fremia avstyrker förslaget att sjuklöner för egna arbetsgivare ska hanteras inom ramen för systemet för tillfälliga utökningar. Vi anser att förslaget skapar onödig administration och föreslår i stället att ersättning för sjuklöner betalas ut automatiskt till de egna arbetsgivarna baserat på inregistrerade sjuklönekostnader hos Skatteverket.

4.5.5 Kommunen ska även fortsättningsvis ansvara för att utföra personlig assistans om den enskilde begär det

Fremia tillstyrker förslaget att kommunen fortsatt ska vara skyldig utföra assistans till den som begär det.

4.5.7 Eventuella glapp till följd av ett förändrat huvudmannaskap kan hanteras på olika sätt

Redan idag finns påtagliga problem med att enskilda står helt utan adekvat stöd under tiden assistansansökan handläggs eller prövas i domstol. Detta problem blir än större vid ett samlat huvudmannaskap, om kommunerna inte kan bevilja personlig assistans utan endast andra insatser enligt LSS eller socialtjänstlagen. Att assistansanordnare utför personlig assistans i avvaktan på beslutet för att den enskilde inte har några andra möjligheter att få behovet tillgodosett är, som vi har framhållit under stycke 4.5.3 ovan, inte en rimlig ordning.

Vi anser liksom utredaren att Försäkringskassan i sådana situationer bör fatta interimistiska beslut mer än idag, för att säkerställa att den enskildes behov faktiskt tillgodoses om hen ser ut att kunna bli assistansberättigad. Vi vill i sammanhanget understryka att det måste handla om beslut som sedan inte kan dras tillbaka retroaktivt med återbetalningskrav som följd, eftersom det i sådana fall i praktiken blir omöjligt för en anordnare att verkställa beslutet om man riskerar återkrav för utförd assistans.

5 En kvalifikation för personlig assistans

Fremia avstår från att förorda något särskilt av de alternativa förslag som utredningen presenterar. Men vi vill framhålla vikten av att staten, oavsett vilket alternativ som väljs, säkerställer att personer som i dag har beslut om personlig assistans enligt LSS ska behålla

sin rätt till personlig assistans i ett statligt huvudmannaskap, något som är en uttalad utgångspunkt i utredningsdirektiven.

7 Förbättrade möjligheter att säkra god kvalitet i personlig assistans

Fremia tillstyrker förslaget om införande av en definition av vad som är god kvalitet i personlig assistans i LSS.

Vi tillstyrker också förslaget att Socialstyrelsen ska ges uppdrag att utveckla stöd för assistansanvändare med företrädare och anordnare på detta område.

Vi avstyrker dock förslaget att kommunen ska ha en roll i uppföljningen av kvaliteten. Även om kommunerna endast ska agera på uppgifter de får till sig, och inte har att efterforska enskildas förhållanden, vet vi av erfarenhet att det ändå lätt blir så. Nuvarande regelverk, eventuellt förstärkt med den föreslagna kvalitetsdefinitionen i LSS, är fullt tillräckliga enligt vår mening.

Kvaliteten bör bedömas utifrån hur assistansanvändaren upplever att dennes personliga assistans möjliggör självbestämmande, privatliv (personlig integritet), kontinuitet och LSS övriga mål. Det ska alltså handla om att följa upp hur väl lagens syfte med insatsen uppfylls för den enskilde assistansanvändaren.

Vi ser det som ett problem att nuvarande kvalitetsbedömningar och tillsyn inom personlig assistans nästan enbart fokuserar på formaliteter samt hälsa och säkerhet, allt ur ett vård- och omsorgsperspektiv, där den assistansberättigades upplevelse inte är central. Vi tror att det föreslagna förtydligandet i LSS kan vara positivt både för den enskildes möjlighet att ställa krav på sin service och för en bättre inriktad uppföljning och tillsyn.

När det gäller Försäkringskassans användarundersökningar vill vi framhålla vikten av att samtliga assistansberättigade ska omfattas oavsett art eller grad av funktionsnedsättning. Enkäter måste kunna besvaras med hjälp av en legal företrädare för de assistansberättigade som har en sådan.

8 Överföring av ansvar och beslut från kommunerna till staten

Under avsnitt 8.1.2 beskriver utredaren att kommunerna i assistansärenden brukar bedöma om personen har särskilda skäl för personlig assistans i förskola, skola, daglig verksamhet och vid sjukhusvistelse. Detta är i så fall en felaktig tillämpning eftersom LSS inte innehåller en sådan begränsning. Kommunerna tycks alltså grunda sina beslut i den delen på socialförsäkringsbalkens regler, som de inte omfattas av. Kommunala beslut att neka assistans i verksamheter på grund av att det saknas särskilda skäl saknar därför laglig grund.

För de personer som nu är beviljade assistans i verksamheter eller vid sjukhusvistelse av sin kommun, oavsett vilken bedömning detta grundas på, kommer den föreslagna överföringen till statlig assistansersättning att innebära en försämring. Försäkringskassan ska enligt sitt regelverk göra en bedömning av särskilda skäl vilket kommunen inte haft grund för att göra. Risken är uppenbar att personer som behöver personlig assistans i verksamhet eller på sjukhus kommer att förlora denna rätt.

Vidare ser vi en stor risk för försämring för de personer som har kompletterande assistansbeslut från kommunen på grund av att beslutet om assistansersättning är otillräckligt. Detta kompletterande beslut föreslås inte föras över till Försäkringskassan, vilket skulle drabba de berörda personerna hårt. Om hela assistansbehovet inte är tillgodosett äventyrar det möjligheten att ha personlig assistans överhuvudtaget och att kunna leva som andra.

Stockholm 9 juni 2023

För Fremia,

Henrik Petré
branschansvarig personlig assistans